

Schenkenschans, vestingplaats in ruste



VINCENT COLLETTE

Gezicht op Schenkenschans, juni 1993 (foto V.M. Collette).

In vroegere dagen was Schenkenschans een vesting op de splitsing van Waal en Rijn nabij Lobith. Om deze versterkte nederzetting, vanwege zijn strategische ligging 'de sleutel van den hollandschen tuin' genoemd, heeft menigmaal hevige strijd gewoed. Na de aanleg van het Pannerdens kanaal en verlegging van de splitsing naar het westen kwam het nu tot Duitsland horende dorp geïsoleerd te liggen en was hiermee haar historische rol uitgespeeld.

Schenkenschans werd in 1586, dus tijdens de Tachtigjarige Oorlog, opgericht door veldoverste *Maarten Schenk van Nideggen*, een condottière. De aarden schans was rechthoekig van vorm en had op de vier hoeken bastions. Met de oprichting ervan werd bescherming van de Betuwe, Utrecht en Holland tegen aanvallen van de Spaanse troepen beoogd. Als fortcommandant hield Schenk tevens plundertochten in het land van Kleef, Gelre en het Rijnland. Tijdens zijn mislukte aanval in 1589 op de vesting Nijmegen, die in Spaanse handen was, verdronk hij in de Waal. Na zijn dood onderging de schans een verbouwing onder leiding van de vestingbouwer *Adriaen Anthonisz*. In 1629 volgde nog eens extra versterking. Prenten met de situatie uit 1635-1636 tonen aan, hoe machtig het fort eruit gezien moet hebben. Het betreft een langgerekte bouwmasse met meerdere bastions, die slechts te bereiken was via een smalle dijk. Binnen de ommuring ziet men een strak patroon van een hoofdstraat met zijstraten. Aan de markt staat een oude, vervallen kerk en een

nieuw kerkgebouw. Een beschrijving uit 1655 maakt melding van een fort zo groot, dass selbige ausser den Wercken und Kirch über ein 800 Häuser in sich begreiffet'. Schenkenschans bleek bestand tegen een aanval van de Spanjaarden in 1599 onder veldheer *Mendoza*. In 1635 was er echter wel sprake van een inname door de Spaanse troepen. Als reactie daarop stuurde stadhouder Frederik Hendrik zijn manschappen naar Schenkenschans, die de vesting in 1636 weer in bezit namen. Tijdens deze verovering en de daaropvolgende door de Fransen in 1672 had de bebouwing zeer te lijden. Maar ook de natuur deed haar sloopwerk. Doordat de Rijn zich steeds meer naar het noorden verlegde, spoelden delen van het fort weg. De vestingfunctie werd overgenomen door de Sterreschans op de splitsing van het Pannerdens kanaal uit 1701-1707 en de Waal bij de plaats Doornenburg.

Over naar Pruisen

In het midden van de negentiende eeuw was het dorp, ten gevolge van de

besluiten van het Congres van Wenen in 1815 Pruisisch geworden, zijn vestingdelen bijna geheel kwijtgeraakt en telde het nog zo een 30 tot 40 huizen.

Wie nu vanaf de dijk bij Düffelward langs de Oude Rijn zijn blik op Schenkenschans werpt, ontwaart een hooggelegen nederzetting met aarden wallen. Binnen de betonnen muren treft men langs hoofdstraat en zijsteegjes huizen van recente datum aan, die opvallen door hun gebrek aan uitstraling. Slechts enkele gebouwen uit de negentiende eeuw, zoals bijvoorbeeld de Evangelische kerk, zijn het bekijken waard. Zonder enige historische voorkennis kan men niet bevroeden, dat Schenkenschans een van de belangrijkste vestingen in ons land is geweest en woelige perioden in de geschiedenis heeft moeten doorstaan.

drs. V.M.J.A.N. Collette is kunsthistoricus en lid van de PC Heemschut Gelderland